

ками податків визнаються фізичні особи, юридичні особи та їх відокремлені підрозділи, які мають, одержують (передають) об'єкти оподаткування або проводять діяльність (операції), що є об'єктом оподаткування, і на яких покладено обов'язок зі сплати податків та зборів. Особливу увагу потрібно приділяти спільним для багатьох платників податків податковим відрахуванням та знижкам, які не визнаються пільгами, однак, по суті, можуть розглядатися як такі.

З усіх пільг у податковій системі іноді досить важко виділити власне податкові пільги. Деяка частина податкових звільнень має яскраво виражені ознаки податкових пільг, інші до пільг, виходячи з положень статті 30 Податкового кодексу України, віднести важко. Розмаїття думок щодо теоретичних і практичних основ тлумачення податкових пільг свідчить про складність їх використання як регулятора соціально-економічних процесів.

Список використаної літератури

1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.president.gov.ua/docs/Programa_reform_FINAL_1.pdf.
2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/128/2013>.
3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/docs/poslannia2013.pdf>.
4. Скакун О. Ф. Теорія права і держави : [підручник] / Скакун О. Ф. – К. : Алерта ; КНТ ; ЦУЛ, 2009. – 520 с.
5. Матузов Н. И. Теория государства и права : учебник / Н. И. Матузов, А. В. Малько. – 2-е изд., перераб. и доп. – М., 2006. – 525 с.
6. Лившиц Р. З. Социальная политика и ее правовое опосредование / Р. З. Лившиц // Правовая система социализма. – М., 1986.

– Т. 1. – 398 с. – С. 198.

7. Проблемы теории государства и права : учебное пособие / [под ред. М. Н. Марченко]. – М. : Юристъ, 2002. – 491 с.

8. Левин О. В. Стимулирование в праве : теоретические и практические аспекты : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Левин О. В. – М., 2006. – 221 с.

9. Пікуля Т. О. Поняття та співвідношення правових пільг та привілеїв / Т. О. Пікуля // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації професійних спілок України : науково-практичний збірник. – 2010. – № 4. – С. 68.

10. Антошина О. А. Понятие и классификация налоговых льгот / О. А. Антошина // Экономика. Налоги. Право. – 2009. – № 1. – С. 3.

11. Криницький И. Е. Дефиниция налоговой льготы в понятийно-категориальном аппарате финансового права / И. Е. Криницький // Проблемы законности : респ. міжвідом. наук. зб. ; відп. ред. В. Я. Тацій. – Х. : Нац. юрид. акад. України, 2010. – Вип. 111. – С. 56–63.

12. Малько А. В. Льготная и поощрительная правовая политика / Малько А. В. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2004. – 233 с.

13. Титова М. В. Налоговые льготы : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук / М. В. Титова. – СПб., 2004.

14. Бюджетна політика у контексті стратегії соціально-економічного розвитку України : у 6 т. – Т. 1 : Пріоритети бюджетної політики та економічне зростання в Україні / [М. Я. Азаров, Ф. О. Ярошенко, В. М. Гесць (кер. авт. кол.) та ін.]. – К. : НДФІ, 2004. – С. 459–462 ; Єфименко Т. І. Нові підходи до адміністрування податків / Т. І. Єфименко, А. М. Соколовська // Фінанси України. – 2004. – № 10. – С. 5–7.

Стаття надійшла до редакції 16.05.2012 р.

УДК 347.73

О. Б. Києнко,

здобувач, Національний університет ДПС України

ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ ПЛАТНИКІВ ПОДАТКІВ

У статті звернено увагу на проблему суб'єктного складу учасників податкових правовідносин, визначення їх правового статусу. Встановлено, що в податковому праві особи розподіляються на владних та зобов'язаних, розкрито особливості зазначених осіб.

В статье обращено внимание на проблему субъектного состава участников налоговых правоотношений, определения их правового статуса. Установлено, что в налоговом праве лица делятся на властных и обязанных, раскрыты особенности указанных лиц.

The author draws attention to the problem of the subject composition of participants of tax legal relations, the determination of their legal status. Determined that the person in the tax law are divided into the power and duty describes the peculiarities of these persons.

Ключові слова: суб'єкти права, податкові відносини, учасники податкових правовідносин, правовий статус учасників.

Як зазначав К. Г. Рау, «право державної влади обкладати податками відповідає зобов'язанням громадян платити їх. Першооснова цього права та цього зобов'язання полягає в тому, що той, хто живе в державі, користується благодіяннями державного союзу та багатьох державних установ, тому він зобов'язаний брати участь і в тих повинностях, за допомогою яких держава набуває кошти для повного прояву своєї діяльності» [1, с. 277].

Відносини, що регулюють певні повинності,

зобов'язання, характеризуються наявністю специфічного зв'язку владної та зобов'язаної особи, яка існує безумовно. Основою подібного зв'язку є публічно-правова природа, що опосередковує належність осіб до єдиного суспільного союзу і визначає взаємовідносини всіх носіїв податкового обов'язку, які перебувають на території держави. У даній ситуації особа, яка перебуває у відносинах, які сприяють її належності до держави чи перебуванню на території держави, стає суб'єктом публічно-право-

вих відносин, що регулюють оподаткування. Це передбачає співвідношення факту владності та факту підпорядкованості одних суб'єктів іншим [2, с. 22]. Зазначене дозволяє дійти висновку, що в податковому праві застосовується імперативний метод правового регулювання, який передбачає наявність владних суб'єктів з певною сукупністю прав та обов'язків і наявність зобов'язаної сторони, права якої формуються в межах, визначених владною стороною.

На сьогодні економічне, політичне та соціальне становище України потребує нових кардинальних змін для побудови правової держави, виходячи з цього, в Україні розпочаті реформи в багатьох галузях суспільного життя. Найбільше вони стосуються податкової системи, яка є основним важелем економічної системи будь-якої держави.

Найбільш важливим результатом таких реформ стало ухвалення Податкового кодексу України (далі – ПК України), який вирішив велику кількість проблем, що мали місце, і водночас порушив нові, наприклад, загострення суперечностей між представниками владної та зобов'язаної сторони, у правовідносинах, які врегульовані нормами податкового права. Усім відомо, що за рахунок податкових надходжень формується велика кількість коштів бюджетів різних рівнів, але класифікація суб'єктів податкових правовідносин в Україні на сьогодні зазначена тільки на рівні правових дисциплін. В Україні питання суб'єктного складу учасників податкових правовідносин, визначення їх правового статусу після прийняття ПК України набувають особливої актуальності. Податковим правовідносинам присвячена значна кількість праць фахівців фінансово-правової галузі. Серед робіт, які стосуються вивчення цієї теми, можна виокремити дослідження О. М. Бандурки, Д. В. Вінницького [3, с. 3–26], Л. К. Воронової [4, с. 69], А. В. Бризгаліна, М. В. Карасьової [5, с. 46], М. П. Кучерявенка [6, с. 218–487], О. Ф. Мазурик, М. О. Перепилиці [7, с. 5–9], Н. І. Хімічевої [8, с. 74]. Ураховуючи різноманітність підходів до вивчення загальних проблем та думок учених щодо питань, які розглядаються у процесі даних досліджень, варто підкреслити, що податкові правовідносини визначаються всіма вченими майже однаково, як відносини, що виникають у зв'язку з використанням податкових норм і певних юридичних фактів. Учасники таких відносин наділені суб'єктивними правами і мають юридичні обов'язки, пов'язані зі сплатою податків і зборів у бюджети і фонди [9, с. 6–7].

Вивчення правового статусу податкових агентів має передбачати характеристику таких проблем. Насамперед потрібно визначити склад учасників цих відносин, поділити її на певні групи та, аналізуючи отриману інформацію, сформулювати вихідні дані щодо побудови правового статусу осіб, учасників податкових правовідносин. Наступним кроком після встановлення складу учасників податкових відносин та розмежування їх на певні групи повинне бути визначення принципових підходів до формування сукупності прав і обов'язків таких осіб.

«Юридичні відносини складаються з права й

обов'язку. Але і право, і обов'язок не можуть існувати самі собою. Вони неодмінно становлять належність певного суб'єкта. Тому необхідним елементом будь-яких юридичних відносин є суб'єкти права й обов'язку» [10]. Суб'єкт (у перекладі з латинської мови «subjectus» означає той, що лежить в основі) – це носій субстанціальних властивостей і характеристик, які визначають якісні особливості об'єкта [11]. У наукових колах довгий час обговорюється питання співвідношення понять «суб'єкт права», «суб'єкт правовідносин» і «учасник правовідносин». А. В. Міцкевич, Н. І. Матузов, А. Ф. Черданцев розуміють під поняттями «суб'єкт права» і «суб'єкт правовідносин» одних і тих самих осіб. У свою чергу, Р. О. Халфіна, М. В. Карасьова, С. С. Алексєєв, Ц. А. Ямпольська трактують поняття «суб'єкт права» ширше, ніж поняття «суб'єкт правовідносин».

С. С. Алексєєв у своїх працях відзначає, що суб'єкт права повинен відповідати двом ознакам. Перша з них полягає в тому, що такий суб'єкт бере участь у суспільних відносинах як самостійна особа. Друга ознака полягає у його здатності бути носієм прав і обов'язків, брати участь у правовідносинах [12, с. 112]. Важливим є розуміння того, що суб'єкт правовідносин у більшості випадків є суб'єктом права, але водночас не кожен суб'єкт права є суб'єктом правовідносин [13]. Податковому праву притаманне альтернативне співвідношення суб'єкта права та суб'єкта правовідносин. Для податкового права характерний розподіл осіб на владних і зобов'язаних. У ролі перших виступає держава, яка реалізує свої повноваження через відповідні податкові органи та інших представників. Зобов'язаною стороною виступає платник, який не завжди безпосередньо бере участь у податкових правовідносинах. У деяких випадках, передбачених сучасними законодавчими конструкціями, права та обов'язки такого платника делегуються податковим агентам.

Питання суб'єктного складу фінансового права та суб'єктного складу фінансових правовідносин, а також питання суб'єктів податкового права і суб'єктів податкових правовідносин розглядалися багатьма вченими, зокрема М. П. Кучерявенком [6, с. 308–428], М. В. Карасьовою [12, с. 80], Д. В. Вінницьким [3, с. 8], Н. І. Хімічевою [8, с. 55–61]. Н. І. Хімічева у своїх працях під суб'єктом фінансового права розуміє особу, яка володіє певною правосуб'єктністю, тобто має здатність бути учасником фінансових правовідносин. У свою чергу, під суб'єктом фінансового права вона розглядає реального учасника конкретних правовідносин, що склалися [14, с. 37–38]. На думку Л. К. Воронової, «ст. 67 Конституції України покладає обов'язок на кожного, хто має дохід, подавати щорічно декларацію про майновий стан і свої доходи за минулий рік та сплачувати податок. Громадянин, який має зароблений дохід, є суб'єктом фінансового права та потенційним суб'єктом фінансових правовідносин. Після подання декларації про доходи громадянин вступає в конкретні фінансові правовідносини з органами податкової служби» [15, с. 33]. Вважаємо,

що наведені положення заслуговують на увагу, але потребують деякої конкретизації. Насамперед це стосується того, що громадянин може набути статусу суб'єкта фінансового права і за відсутності у нього певного доходу. Для цього йому необхідна лише наявність фінансово-правової правосуб'єктності, тобто здатності самостійно мати та набувати права і обов'язки, у сфері фінансового права. По-друге, отримання громадянином доходу є юридичним фактом, який трансформує суб'єкт і право в суб'єкта правовідносин, саме з цього моменту у такої особи виникає обов'язок щодо обліку своїх доходів, сплат з них відповідних податків та подання податкової звітності.

На думку М. П. Кучерявенка, суб'єктом податкового права є будь-яка особа, поведінка якої врегульована нормами податкового права, яка може виступати учасником податкових правовідносин, носієм суб'єктивних прав і обов'язків [16, с. 70].

Розмежування суб'єктів і учасників податкових правовідносин має місце і у працях В. А. Яговкіної. Для такого розмежування автор використовує критерій безпосереднього майнового інтересу. Під суб'єктами податкових правовідносин необхідно розуміти державу або муніципальні утворення і платників податків, які мають у цих відносинах безпосередній майновий інтерес. Інші особи, що вступають у податкові відносини в тій або іншій якості, є учасниками податкових відносин [17, с. 49]. Майновий інтерес проявляється в поведінці вповноваженої сторони правовідносин, тому досить спірним є визнання наявності власного майнового інтересу у платників податків [18, с. 14–19]. Ураховуючи це, необхідно більш детально торкнутися аспекту предмета податкового регулювання. М. П. Кучерявенко відзначає, що предметність податкових відносин допускає їх розгляд як цілісного об'єкта правового впливу і водночас як елемента фінансових відносин, коли однорідність податкових відносин виявляється в діяльності держави при регулюванні оподаткування, забезпеченні ефективного розвитку даного виду відносин [6, с. 372–373]. Податкові відносини, що існують тільки у формі правовідносин, безумовно, охоплюють тільки відносини, що входять до сфери правового регулювання. Предметом податкового права є не сама діяльність держави у сфері оподаткування, а ті відносини, які виникають у процесі такої діяльності. Податки є виключно атрибутами держави, суспільство не може самостійно встановлювати чи скасовувати податки.

Однією з найважливіших характеристик будь-якого суб'єкта правовідносин виступає його правовий статус, в основі якого лежить правосуб'єктність. На сьогодні немає єдиного підходу до розуміння правосуб'єктності. Поняття правосуб'єктності відображає здатність людей або їх формувань бути реальними учасниками правовідносин. Як вважає Ю. А. Крохіна, «податкова правосуб'єктність – передбачена нормами права можливість або здатність особи бути суб'єктом податкового права». Д. В. Вінницький під податковою правосуб'єктністю розуміє побудовану на основі норм податкового права «здатність бути носієм юридичних прав і

обов'язків у сфері організаційно-майнових і організаційних відносин зі встановлення, введення і сплати податків та зборів на користь держави і (або) муніципальних утворень з метою фінансового забезпечення вирішення суспільних завдань» [3]. Найбільш поширеним у теорії права є розподіл правосуб'єктності на три види: загальну, галузеву й спеціальну [19]. Ураховуючи різноманітність підходів до визначення місця податкового права в системі фінансового права, науковці по-різному розглядають і податкову правосуб'єктність. Так, на думку Д. В. Вінницького, податкова правосуб'єктність – це вид галузевої правосуб'єктності [3]. У свою чергу, галузева правосуб'єктність передбачає можливість суб'єкта бути учасником правовідносин, передбачених відповідною галуззю права. Аналізуючи розмаїття підходів до визначення поняття «правосуб'єктність», варто звернути увагу на позицію В. Ф. Євтушенко [18, с. 14–19], відповідно до якої податкова правосуб'єктність є різновидом підгалузевої правосуб'єктності. Наведена позиція ґрунтується на тезі про те, що податкове право розглядається як підгалузь фінансового права [8].

Визначаючи правосуб'єктність як передумову виникнення правовідносин, а отже, прав та обов'язків, потрібно мати на увазі те, що така правосуб'єктність складається не з конкретних прав та обов'язків, а з тих, які певний суб'єкт може мати. Варто розподіляти правосуб'єктність також залежно від її носіїв. При характеристиці статусу суб'єктів владної сторони в податкових правовідносинах заслуговує на увагу також поняття податкової компетенції. Загальна теорія права розглядає компетенцію як різновид правосуб'єктності. «Правосуб'єктність є першою ланкою конкретизації приписів юридичних норм на стадії правовідносин. Таку саму роль відіграє і різновид правосуб'єктності – компетенція» [20, с. 146]. Наведене підтверджується і в роботах з теорії податкового права, де компетенція розглядається як різновид правосуб'єктності. Компетенція охоплює повноваження органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових осіб [6, с. 360–361]. Зміст компетенції визначається обсягом публічних прав, які покладені на уповноваженого суб'єкта. Визначаючи податкову компетенцію, необхідно враховувати такі моменти. По-перше, суб'єкти наділяються певними повноваженнями на підставі відповідного нормативно-правового акта. По-друге, уповноважений суб'єкт є представником інших владних суб'єктів. Крім того, повноваження, якими наділяється компетентний суб'єкт, стосуються тільки сфери публічно-правового регулювання відносин. І останнє, якщо говорити про податкову компетенцію, то варто звернути увагу на те, що обсяг публічних прав не може виходити за межі сфери оподаткування. З викладеного стосовно податкової компетенції можна дійти висновку про те, що вона передбачає наділення владних суб'єктів повноваженнями саме у сфері публічно-правового регулювання відносин, які формуються у сфері оподаткування.

Повертаючись до питання про податкову

правосуб'єктність, крім податкової компетенції, варто виділити спеціальну правосуб'єктність учасників правовідносин, урегульованих нормами податкового права. Податкова правосуб'єктність має певну специфіку, яка полягає в тому, що кожен з учасників податкових правовідносин не має універсальної правосуб'єктності. Правосуб'єктність учасників податкових правовідносин завжди є спеціальною [18, с. 14–19]. На сьогодні немає єдиного підходу до визначення змісту податкової правосуб'єктності. Більшість авторів єдині в думці, що відносно фізичних осіб правосуб'єктність містить такі складові, як правоздатність, дієздатність і деліктоздатність [21]. У свою чергу, під деліктоздатністю мається на увазі здатність суб'єкта нести юридичну відповідальність, відповідати за невиконання чи неналежне виконання встановлених правил поведінки. На думку інших авторів, складовими правосуб'єктності є лише правоздатність і дієздатність [22], причому деліктоздатність вони відносять до складу дієздатності. Наведена позиція також характеризується тим, що за наявності в особи правосуб'єктності вона має і деліктоздатність. Правоздатність є похідним елементом правосуб'єктності, у свою чергу, дієздатність і деліктоздатність є похідними від правоздатності. «Людина стає суб'єктом права не внаслідок свого людського походження або морального достоїнства, а внаслідок веління об'єктивного права. Суб'єкт права – не антропологічне, а чисто юридичне поняття» [23]. Принципове значення для визначення суб'єкта права мають наслідки використання таким суб'єктом його об'єктивного права. Нормами об'єктивного податкового права згаданим суб'єктом делегується певна сукупність суб'єктивних прав, як специфічне відображення обов'язків, що покладено на них, як учасників правових відносин.

Деякі автори вважають, що суб'єктами права можуть бути всі адресати прав, тобто всі ті, хто перебуває під впливом такого права, визнається ним як абстрактна правова особа, можливий носій прав і обов'язків [24]. «Суб'єкт права – це той, кому об'єктивне право привласнює у юридичних відносинах суб'єктивне право. Суб'єкт права інакше називається особою» [23]. Деякі автори вважають, що поняття «суб'єкт права» охоплює дві основних характеристики: можливість особи бути учасником правовідносин і реальну участь у таких правовідносинах [25]. С. С. Алексєєв серед ознак, якими має володіти суб'єкт права, виділяє такі:

1) пов'язані з волевиявленням людини, колективу людей;

2) відображаються в чинних юридичних нормах [20, с. 15]. Погоджуючись з думкою С. С. Алексєєва, М. О. Перепелиця зазначає, що «ознаки, виділені Алексєєвим, цікаві тим, що, з одного боку, суб'єкт права розуміється як самостійне правове явище (зовнішня відособленість, персоніфікація, здатність виробляти і здійснювати персоніфіковано волю), а з іншого боку – як елемент правовідносин (особа, реально здатна брати участь у правовідносинах)» [26, с. 18–25].

Як вважає Д. І. Мейєр, суб'єктом права техніч-

но називається особа. Юридичне визначення особи не відповідає визначенню поняття людини. Усе це призводить до поділу осіб на фізичних та юридичних. Не можна вважати остаточною використання родових конструкцій для права в контексті регулювання податкових відносин. Так, окремі спроби відхилитися від визначення поняття «юридична особа» уже були. Наприклад, у проекті Податкового кодексу Російської Федерації здійснена спроба використання поняття «економічне чи неекономічне утворення», але такий підхід не знайшов підтримки. У свою чергу, юридична особа може виступати в податкових відносинах і через свої відокремлені підрозділи (філії, представництва), які будуть самостійно мати права та обов'язки і безпосередньо брати участь у відносинах, урегульованих нормами податкового права. Важливого значення набуває виділення суб'єкта податкового права і суб'єкта податкових правовідносин серед великої кількості інших суб'єктів фінансового права. Так, суб'єкти податкового права й суб'єкти податкових правовідносин мають комплекс юридичних прав і обов'язків, пов'язаних саме зі сплатою податків і зборів у бюджеті й позабюджетні цільові фонди. Виходячи з наведеного, суб'єкт фінансового права є родовим поняттям, яке охоплює в тому числі одне з видових понять, а саме «суб'єкт податкового права» [7, с. 35]. Наведене вимагає того, щоб поняття «суб'єкт» податкового права й «суб'єкт податкових правовідносин» розглядалися через призму суб'єкта фінансового права й суб'єкта фінансових правовідносин.

Список використаної літератури

1. Рау К. Г. Основные начала финансовой науки / Рау К. Г.; [пер. пятого нем. издания под ред. А. Корсака]. – СПб., 1867. – Т. 1, Т. 2. – 372 с.
2. Кечекьян С. Ф. К вопросу о различии частного и публичного права / Кечекьян С. Ф. – Х., 1927.
3. Винницкий Д. В. Субъекты налогового права / Винницкий Д. В. – М.: НОРМА, 2000. – 261 с.
4. Финансовое право: учебник / [за ред. Л. К. Вороновой]. – Х.: Консум, 1998. – 496 с.
5. Карасева М. В. Финансовое право. Общая часть: [учебник] / Карасева М. В. – М.: Юрист, 2000. – 256 с.
6. Кучерявенко Н. П. Курс налогового права: в 6 т. Т. 2: Введение в теорию налогового права / Кучерявенко Н. П. – Х.: Легас, 2004. – 600 с.
7. Перепелица М. А. Правовое регулирование статуса плательщика налогов и сборов в Украине: [монография] / Перепелица М. А.; под ред. Н. П. Кучерявенко. – Х.: Легас, 2003. – 116 с.
8. Химичева Н. И. Налоговое право / Химичева Н. И. – М.: БЕК, 1996. – 336 с.
9. Перепелица М. О. Правовое регулирование статуса плательщиков податків і зборів в Україні: дис. ... канд. юрид. наук / Перепелица М. О. – Х., 2002. – 181 с.
10. Коркунов Н. М. Лекции по общей теории права / Коркунов Н. М. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2003. – 354 с.
11. Новейший философский словарь. – 3-е изд., исправл. – Мн.: Книжный Дом, 2003. – 1280 с.
12. Карасева М. В. Финансовое правоотношение: [монография] / М. В. Карасева. – Воронеж: ВГУ, 1997. – 188 с.
13. Теория государства и права: учебник / [под ред. А. С.

Мордовца, В. Н. Синюкова]. – М., 2005. – 487 с.

14. Финансовое право : учебник / [отв. ред. Н. И. Химичева]. – М. : Юристъ, 1999. – 600 с.

15. Воронова Л. К. Финансовое право : учебное пособие для студентов юридических вузов и факультетов / Л. К. Воронова, Н. П. Кучерявенко. – Х. : Легас, 2003. – 360 с.

16. Кучерявенко Н. П. Налоговое право / Кучерявенко Н. П. – Х. : Консум, 1998. – 432 с.

17. Яговкина В. А. Налоговое правоотношение : Теоретико-правовой аспект : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук / В. А. Яговкина. – М., 2003. – 21 с.

18. Евтушенко В. Ф. К вопросу о соотношении категорий «субъект налогового права» и «субъект налогового правоотношения» / В. Ф. Евтушенко // Финансовое право. – 2005. – № 4. – С. 14–19.

19. Алексеев С. С. Общая теория права : в 2 т. / Алексеев С. С. – М. : Юрид. лит., 1982. – Т. 2. – 360 с.

20. Алексеев С. С. Механизм правового регулирования в социалистическом государстве / Алексеев С. С. – М. : Юрид. лит., 1966. – 186 с.

21. Абдулаев М. И. Теория государства : учебник для вузов / Абдулаев М. И. – СПб. : Питер, 2003. – 576 с.

22. Комаров С. А. Общая теория государства и права : учебник / Комаров С. А. – [7-е изд., доп.]. – СПб. : Питер, 2004. – 512 с.

23. Шершеневич Г. Ф. Общая теория права : учебное пособие : в 2-х томах / Шершеневич Г. Ф. – М. : Юридический колледж МГУ, 1995. – Т. 2. – Вып. 2, 3, 4. – 362 с.

24. Нерсесянц В. С. Общая теория права и государства : учебник для юридических вузов и факультетов / Нерсесянц В. С. – М. : НОРМА-ИНФА-М, 1999 – 535 с.

25. Халфина Р. О. Общее учение о правоотношении / Халфина Р. О. – М. : Юриздат, 1974. – 351 с.

26. Перепелица М. А. Понятие и особенности субъектов финансового права / М. А. Перепелица // Финансовое право. – 2004. – № 6. – С. 18–25.

Стаття надійшла до редакції 29.04.2013 р.

УДК 348.323.3

В. В. Омельчук,

*к.і.н., провідний науковий співробітник,
Національний Києво-Печерський історико-
культурний заповідник*

ОСОБЛИВОСТІ ЕВОЛЮЦІЇ СИСТЕМИ ФІНАНСОВО-ПОДАТКОВИХ ПРИВІЛЕЇВ ВІЗАНТІЙСЬКИХ МОНАСТІРІВ

У статті розкрито особливості еволюції фінансово-податкових привілеїв монастирів у правовій системі Візантії. Зазначено, що нормативно-правові акти щодо монастирського землеволодіння формують такі інститути, як харістікія і солемній.

В статті раскрыты особенности эволюции финансово-налоговых привилегий монастырей в правовой системе Византии. Отмечено, что нормативно-правовые акты по монастырскому землевладению формируют такие институты, как харистикия и солемний.

The features of evolution of financially-tax privileges of monasteries are exposed in the legal system of Byzantium. Normatively-legal acts in relation to a monasterial landownership form the institutes of haristikiya and solemniiya.

Ключові слова: привілеї, суд, юрисдикція, церква, монастир, патріархат, власність.

Східна церква виступала невід'ємним елементом політико-правової моделі Візантійської імперії. Константинопольський патріархат мав політичний вплив завдяки потужним економічним ресурсам монастирського землеволодіння. Саме тому вивчення особливостей розвитку системи фінансово-податкових привілеїв візантійських монастирів дає нам можливість простежити характерні особливості еволюції ключових інститутів церковно-канонічного права Візантійської імперії загалом. Насамперед це стосується таких характерних для аграрно-правових відносин ромеїв інститутів, як харістікія та солемній.

При аналізі ступеня наукового розроблення проблеми еволюції системи фінансово-податкових привілеїв візантійських монастирів варто відзначити праці К. Успенського, Ф. Успенського, П. Яковенка, Г. Острогорського, Г. Літавіна, М. Левченка, І. Медведєва, К. Хвостової. Характерні особливості розвитку системи фінансово-податкових привілеїв

візантійських монастирів розкриває М. Морозов.

Він звертає увагу на новели Комнінів щодо монастирського землеволодіння [9, с. 5]. Окремі особливості цієї проблеми ми вже розглядали у контексті аналізу системи фінансово-податкових та адміністративно-судових привілеїв монастирів [11; 12] і Східної церкви загалом [13], правових гарантій церковно-монастирського землеволодіння [14]. Разом з тим потребують окремої уваги як особливості еволюції екскусії, так і такі інститути, як харістікія та солемній. Метою даного дослідження є з'ясування особливостей еволюції системи фінансово-податкових привілеїв візантійських монастирів.

Джерельною базою проблеми є як хрисовули (імператорські акти з наданням чи підтвердженням привілеїв фінансово-податкового характеру), так і кадастрові описи – практики (описи земельних володінь з метою їхнього оподаткування). Хрисовули відображають публічно-правові відносини між